

Rumantsch grischun en il Plan d'instrucziun 21

■ **Sa basond sin l'artitgel 32 da la le-scha da scola chantunala constatescha il Plan d'instrucziun 21: «La vischnanca decida, sch'i vegn instrui l'idiom u rumantsch grischun sco lingua d'alfabetisaziun».** Correspundent-tamain sa refereschan las competenzas en ils singuls ciclus mintgamai a la lingua d'alfabetisaziun. Vul dir: Tgi che frequenta ina scola ch'alfabetisescha en vallader elavura ils cuntengs en vallader ed a basa da texts en vallader; en las autras regiuns vala, tut tenor la lingua d'alfabetisaziun, il medem en sursilvan, rumantsch grischun etc.

Il Plan d'instrucziun 21 vul però er sensibilisar per la varietad sco fenomen ch'è preschent en tut las linguas e per la diversitad linguistic-culturala interrumscha en spezial. Ed el definescha per tut las scolas rumantschas in'avischinaziun miaivla al rumantsch grischun.

La varietad sco tratg caracteristic da l'instrucziun da linguas in summa

La part introductiva dal champ «Linguas» cuntegna sut «Infurmaziuns didactic» gist en dus lieus ponderaziuns davart la diversitad linguistica. Questas explicaziuns fan ressortir ch'i sa tracta tar la varietad linguistica d'ina caracteristica da l'instrucziun da linguas en general:

Sut «Sinergias tranter ils roms da lingua» vegn tematisada en general la «Sensibilisaziun per varietads»: Da l'ir enturn conscient-tamain cun lingua fa part er la sensibilisaziun per las varietads linguisticas, e quai tant tenor situaziun (p.ex. formala/informala, a bucca/a scrit) sco er geograficamain (tudestg a Frankfurt u Vienna; talian a Puschlav, Lugano u Palerme; rumantsch a Sedrun (tuatschin) u Sta. Maria (jauer); englais a Londra, en Scozia u a Vancouver; franzos a Neuchâtel, Dakar, Paris u Montréal). En la Svizra tudestga èsi impurtant da dumagnar il dialect e la lingua da standard per l'integrazion sociala e per la profilaziun professiunala. Er rumantsch, talian, englais e franzos vegnan discurrends en differentas varietads.

Ed en «Linguas da scola tudestg, rumantsch e talian» tracta il chapitel «Ir enturn cun furmas linguisticas» la tematica partind d'atgnas experientschas da las scolaras e dals scolars: Ils uffants han gia fatg experientschas cun differentas furmas linguisticas. Questas experientschas recepescha la scola populara per empruvar en il gieu las differentas furmas linguisticas, rinforzar l'interess da linguas ch'è avant maun sco er reflectar davart il diever e la funcziun da las furmas linguisticas. Las scolaras ed ils scolars emprendan d'appplitgar quell'atgnas tenor la situaziun: dialect e lingua da standard tudestg; dialect e talian da standard; dialect local, idiom u rumantsch grischun. Tut tenor il diever specific da la lingua applitgeschan els la furma a moda creativa, cun quità, linguisticamain correcta, a bucca, a scrit e.u.v.

Diversitad culturala e linguistica interrumscha

A la varietad linguistic-culturala e l'im-

purtaza da sa confruntar cun quella vegn er fatg allusiu en il plan d'instrucziun da rumantsch. A la fin dal sisavel ed ultim champ da cumpetenza «Litteratura e cultura en il focus» sa chatta la tematica «Savida davart cultura rumantscha». En quella è stabilida la suandanta cumpetenza: «Las scolaras ed ils scolars enconuschan las particularitads da lur atgna cultura, las stiman e vegnan sensibilisads per la diversitad intraculturala.» Questa cumpetenza è sutdividida en ils suandants stgalims da cumpetenza:

Emprim ciclus (cumpetenza da basa): S'occupar cun chanzuns, versets, tschaveras ed usits tipics da l'atgna regiun rumantscha.

Segund ciclus (cumpetenza da basa): Enconuscher tratgs tipics da l'architettura ed ovras artisticas da l'atgna regiun rumantscha.

Terz ciclus (cumpetenzas da basas): Chapir la muntada, vesair l'impurtanza da l'ierta culturala rumantscha (p. ex. chanzuns, usits, art) e la cumparegljar cun l'ierta da culturas vischinas. Savair ch'i dat differentas instituziuns che dovran, promovon e tgiran la lingua rumantscha (p.ex. Lia Rumantscha, DRG, RTR, ANR). Savair ch'i dat differents idioms e rumantsch grischun ed en tge regiuns ch'ils idioms vegnan discurrends. Savair en tge domenas che rumantsch grischun vegn duvrà. Enconuscher paginas d'internet da la cultura rumantscha.

Terz ciclus (cumpetenzas cuntinuantas): Savair numnar personalitads e fatgs ch'èn centrals per il svilup e l'istorgia dal rumantsch. Vesair la preschientscha e muntada dal rumantsch en numns da persunas e lieus. Enconuscher chanzuns, versets, tschaveras ed usits tipics d'autras regiuns rumantschas.

Avischinaziun al rumantsch grischun

«Leger e tadlar singuls texts en rumantsch grischun»

En la part introductiva dal champ «Linguas», sut «Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn», hai num en il chapitel «Cumpetenzas da basa»: «Las cumpetenzas da basa en las linguas da scola tudestg, rumantsch e talian sa drizzan tenor las cumpetenzas fundametalas (standards da furmaziun naziunals). En rumantsch sa refereschan tut las cumpetenzas da basa e fundametalas en tut ils ciclus a la lingua d'alfabetisaziun. En il terz ciclus vegnan legids e tadlads singuls texts en rumantsch grischun en quell'atgnas scolas ch'alfabetiseschan en l'idiom, e quai en il senn d'ina avischinaziun.»

RG sco «cumpetenza da basa» – tge vul quai dir?

Per mintga ciclus vegnan designadas cumpetenzas da basa. Las cumpetenzas da basa inditgeschan quels stgalims da cumpetenza che las scolaras ed ils scolars duain cuntanscher il pli tard fin la fin dal ciclus respectiv.

Tar las cumpetenzas da basa na sa tracti pia betg d'ina elecziun pussaivla, mabain d'ina gruppa da cumpetenzas serrada cun caracter impegnativ. Quai vala tant pli per il terz ed ultim ciclus da la scola populara: «A la fin dal temp da scola obligatoric cuntanschan ils giuvenils en ils champs almain ils stgalims da cumpetenza ch'èn designads sco cum-

Ciclus 3: Enconuscher las domenas nua ch'il rumantsch grischun vegn duvrà (cf. survart) e leger e tadlar singuls texts.

FOTO: MAD

petenzas da basa dal terz ciclus. La gronda part dals giuvenils ha lavurà ultra da quai vi dals stgalims da cumpetenza cuntinuants.»

RG: nagin criteri da selecciun, ma tuttaviala ina cumpetenza obligatorica

Areguard il giuditgar cumpetenzas di il Plan d'instrucziun il suandant: «Betg tut las cumpetenzas e betg tut ils stgalims da cumpetenza ch'èn cuntegnids en il Plan d'instrucziun 21 ston vegnir giuditgads. Sco fin uss tutgi a la professiunalitad da las persunas d'instrucziun da giuditgar, cura e cun tge meds ch'ellas vulan valitar e giuditgar las prestaziuns da las scolaras e dals scolars.»

Resguardond il princip che las cumpetenzas en ils singuls ciclus sa refereschan mintgamai a la lingua d'alfabetisaziun, na succeda er l'avischinaziun al rumantsch grischun betg sut l'aspect d'in giudicament posteriur; ed il rumantsch grischun na furma en tuttas cas nagina materia d'examen e n'ha er betg ina funcziun selectiva.

Da quai na resulta però betg ch'i sa tractia tar l'avischinaziun al rumantsch grischun d'ina cumpetenza facultativa. Er per l'avischinaziun al rumantsch grischun en liantas las «Obligaziuns» ch'èn statuidas en l'introducziun dal Plan d'instrucziun 21 per las cumpetenzas da basa. Tranter auter hai num là: «La scola sco instituziun e las persunas d'instrucziun han l'incumbensa da pussibilitar che las cumpetenzas da basa vegnian cuntanschidas en l'instrucziun.» En quest senn ha er la Lia Rumantscha sutstritgà en sia comunicaziun a las medias: «La pli gronda novaziun per la scola rumantscha en connex cun l'entrada en vigor dal Plan d'instrucziun 21 è che tut las scolaras ed ils scolars vegnan en contact cun il rumantsch grischun sin il stgalim superiur ed emprendan da chapir la lingua da standard. Per las scolaras che vegnan manadas en rumantsch grischun na sa mida nagut. Per las scolaras manadas en ils idioms è questa avischinaziun sistematica al rumantsch grischun percuenter nova. Quai tegna quint dal fatg ch'il rumantsch grischun è dapi il 1996 la lingua uffiziala dal chantun Grischun e da la Confederaziun.»

Champs d'applicaziun dal rumantsch grischun

Il rumantsch grischun sco part da la «Savida davart cultura rumantscha»

In punct da partenza pussaivel per tractar il rumantsch grischun furma la tematica «Savida davart cultura rumantscha» ch'è cuntegnida en il champ da cumpetenza «Litteratura e cultura en il focus» (cf. survart). Igl è quai quella tematica, nua ch'il rumantsch grischun è menziunà explicitamain sin il plaun dals stgalims da cumpetenza. Las duas formulaziuns correspondentas sa numnan: «Ils scolars e las scolaras san ch'i dat differents idioms e rumantsch grischun e san en tge regiuns ch'ils idioms vegnan discurrends.» E: «Ils scolars e las scolaras san en tge domenas che rumantsch grischun vegn duvrà.»

Il rumantsch grischun sco part dal champ «Linguas – rumantsch» en general

Ultra da la menziun gist citada sin il plaun dals stgalims da cumpetenza – pia sin il plaun da structuraziun il pli profund – è il rumantsch grischun er cuntegnì en il plaun da structuraziun il pli sisum dal champ «Linguas». La passascha correspondentia or dal chapitel «Cumpetenzas da basa» saja anc repetida qua ina giada: «En il terz ciclus vegnan legids e tadlads singuls texts en rumantsch grischun en quell'atgnas scolas ch'alfabetiseschan en l'idiom, e quai en il senn d'ina avischinaziun.»

Partind da questa formulaziun sa lascha l'avischinaziun al rumantsch grischun realisar er en autras cumpetenzas che fan part dal champ «Linguas – rumantsch». En dumonda vegnan cumpetenzas cuntegnidas en ils dus champs da cumpetenza «Tadlar» e «Leger» ch'èn attribuids a l'agir linguistic, ma er cumpetenzas che fan part dal champ da cumpetenza «Lingua en il focus» u ch'appartegnan a las ulterieras tematicas dal champ da cumpetenza «Litteratura e cultura en il focus».

Applicaziun dal rumantsch grischun en il senn d'ina cumpetenza transversala
En l'introducziun dal Plan d'instruczi-

un 21, en il chapitel «Infurmaziuns davart la lavur cun cumpetenzas», hai num: «Champs da cumpetenza u cumpetenzas na vegnan betg perfecziunads a moda lineara en l'instrucziun. Bunamain adina vegnan elavuradas e reunidas simultanamain differentas fassetas d'in u da plirs champs da cumpetenza ubain d'ina u da plirs cumpetenzas. En tudestg p.ex. vegn legida in'istorgia (champ da cumpetenza leger) che vegn lura discutada (champ da cumpetenza discurrend), e che vegn per finir inscena da en ina preschentaziun en gruppa (champ da cumpetenza litteratura en il focus). En quest connex vegnan er exercitadas cumpetenzas transversalas.» Ed entaifer las cumpetenzas transversalas vegnan er explicitamain tratgas a strada abilitads linguisticas, sco per exempel «Sviluppar in vast repertori da furmas d'expressiun linguisticas».

Sut quest aspect sa porschan er ordaifer las lecziuns da rumantsch diversas pussaivladads d'appplitgar il rumantsch grischun. En il terz circa in terz dals champs natira, uman e societad, art ed activitads expressivas e chant e musica.» Ed er «las cumpetenzas dal modul orientaziun professiunala vegnan svilupadas per rumantsch e tudestg.»

Pia: Dapertut nua ch'il rumantsch è preschent en l'instrucziun, èsi er pussaivel – tegnend la mesira dumandada – da realisar la cumpetenza da basa «Avischinaziun al rumantsch grischun». A moda la pli pragmatica sa lascha quai bain far là, nua ch'igl existan en rumantsch grischun texts adattads; e quai surtut sch'i mancan en l'idiom lecturas correspondentas ed i stuess vegnir recurrì a texts tudestgs. Ina rimnada da lecturas e da texts tematics da tut gener fatga aposta per quest intent stat a disposiziun sut www.chatta.ch (sut «Giuvenils»).

La preschentaziun:
Dossier «Plan d'instrucziun 21».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=2876
www.chatta.ch

Da nov: rumantsch grischun en tut las scolas

«Il plan d'instrucziun prevesa en l'avignir in'avischinaziun al rumantsch grischun per las scolas manadas en ils idioms, la quala è francada en il plan d'instrucziun sco uschenumnada pretensiu da basa: en il terz ciclus (stgalim superiur) legian e taidlan las scolaras ed ils scolars da las scolas idiomaticas en il senn d'ina avischinaziun singuls texts en rumantsch grischun. La Lia Rumantscha è persvasa che las enconuschientschas dal rumantsch grischun sco lingua da punt promovon la chapientscha tranter las gruppas linguisticas idiomaticas.»

Cità tenor «Decisiun directiva da la Regenza davart il rumantsch sco lingua da scola. Il Plan d'instrucziun 21 per il rumantsch po vegnir mess en vigor». Comunicaziun a las medias da la Lia Rumantscha, 1. da december 2015